

2 Medisinske tidsskrifter

Fra de første vitenskapelige tidsskrifter ble etablert på 1600-tallet, har de vært viktige for medisinsk kunnskapsformidling. I Danmark-Norge var tidsskriftkulturen på 1700-tallet en drivkraft for en ny, annerledes og mer åpen offentlighet. Akademiseringen av legeyrket, stadig forbedret trykketeknikk og bedre distribusjonsmuligheter førte til at mange medisinske tidsskrifter ble etablert på 1800-tallet. De fleste av disse fikk en kort levetid. En av grunnene var den sterke tilknytning enkeltpublikasjoner hadde til sin redaktør, og at tidsskriftene så å si levde og døde med redaktørene.

I tillegg til å være faglige informasjonskanaler, har medisinske tidsskrifter til alle tider spilt en avgjørende rolle i legenes profesjonsutvikling. Forskningsvekst og medisinske spesialisering og internasjonalisering, sammen med ny informasjonsteknologi, har revolusjonert tidsskriftverdenen. Mye er endret i måten publisering skjer på, men mange av tidsskriftenes oppgaver er de samme nå som for 200 år siden.

Gjennom flere hundre år var studieturer og personlig korrespondanse den eneste form for faglig kommunikasjon mellom leger. Med renessansen kom trykkekunsten og muligheten for å utgi bøker i det 15. århundret. Vitenskapelige og medisinske gjennombrudd på 1500- og 1600-tallet ble hovedsakelig meddelt offentligheten i bokform. Det viktigste på det medisinske området skjedde i Italia, Frankrike, Tyskland og andre deler av det kontinentale Europa, og publiseringsspråket var gjerne latin (8).

På samme måte som skillet mellom profesjonelle og ikke-profesjonelle utøvere av legekunsten lenge var uklart, var også skillet mellom fagformidling mellom leger og formidling fra leger til folk flest det samme. Såkalte urtebøker, som inneholdt beskrivelser av medisinsk bruk av planter, er den eldste form for medisinsk litteratur. De ble i middelalderen etterfulgt av

Figur 3: Legebok fra 1624. Fram til litt innpå 1800-tallet var det et uklart skille mellom medisinsk faglitteratur og populærmedisinske publikasjoner. Bøker med medisinsk innhold, skrevet på folkespråkene, især tysk, var noe av det første som ble utgitt etter at boktrykkerkunsten var blitt etablert. Ofte var dette urtebøker med anvisninger om hvordan ville planter i naturen og dyrkede urter kunne anvendes. Disse bøkene var dyre og bare for de få. Derfor florerte det med håndskrevne avskrifter og også trykte bøker som var avskrift av andre, gjerne med utgiverens tilføyelser og kommentarer. Medisinske tidsskrifter på 1700-tallet hadde en slik forhistorie. Her en tidlig legebok fra 1624. (Medicinsk Historisk Museum, København, foto: Øivind Larsen 1966)

mer omfattende legebøker. Målgruppen for disse bøkene var egentlig alle som kunne lese. Derfor var de på det lokale språket, ikke latin. De viktigste forfatterne av legebøker i vår del av verden var danskene Henrik Smid (ca. 1495–1563) og Christiern Pedersen (ca 1480–1554). Mest kjent er nok

Henrik Smids *En skøn Nyttelig Lægebog indhollandis mange skøne forfarne Lægedommer*. Pedersens *En nøttelig Legebog faar Fattige och Rige* fra 1533 handler om «mange atskillige Siwgdomme som menniskene hender til ath komme paa deris legeme i mange honde maade Oc om gode raad oc Lege-domme til dem Ath de som lese kunde mwe hielpe dem selffue oc andre flere met vrter som her voxe i Riget» (9).

Vitenskapelige tidsskrifter er en oppfinnelse fra det 17. århundret. *Journal des sçavans* (senere kalt *Journal des savants*), utgitt av Det franske akademi i Paris, kom med sin første utgave 5. januar 1665. To måneder senere utkom første nummer av *The Philosophical Transactions of the Royal Society* i London.

Naturvitenskapene utviklet seg raskt fra slutten av 1600-tallet. Det avspeilte seg i flere tidsskriftetableringer. De fleste av disse tidsskriftene fikk et kort liv. I Paris kom månedstidsskriftet *Les Nouvelles Descouvertes sur Toutes les Parties de la Médecine* ut fra 1679, og i London *Medicina Curiosa* i 1684. Mens det franske tidsskriftet ble utgitt i to år, kom det engelske bare ut med to utgaver (10). I København ble *Acta medica & philosophica Hafniensia* med Thomas Bartholin (1616–1680) som redaktør, utgitt fra 1673 til 1680, altså betydelig lenger enn de franske og engelske pionertidsskriftene. Som første medisinske tidsskrift i Storbritannia regnes gjerne *Medical Essays and Observations* som ble utgitt av The Society of Physicians i Edinburgh fra 1731 (8). Første medisinske tidsskrift i USA var *Medical Repository* fra 1797.

De første vitenskapelige tidsskriftene kan deles i to hovedgrupper; noen bestod stort sett av presentasjoner som ble holdt i vitenskapelig selskaper, mens andre hadde et mer variert innhold basert på ulike kilder (10). De sistnevnte, som dels ble utgitt av enkeltpersoner og mer uformelle grupper og dels av foreninger og formelle sammenslutninger, danner mønsteret for tidsskrifter slik vi kjenner dem i dag.

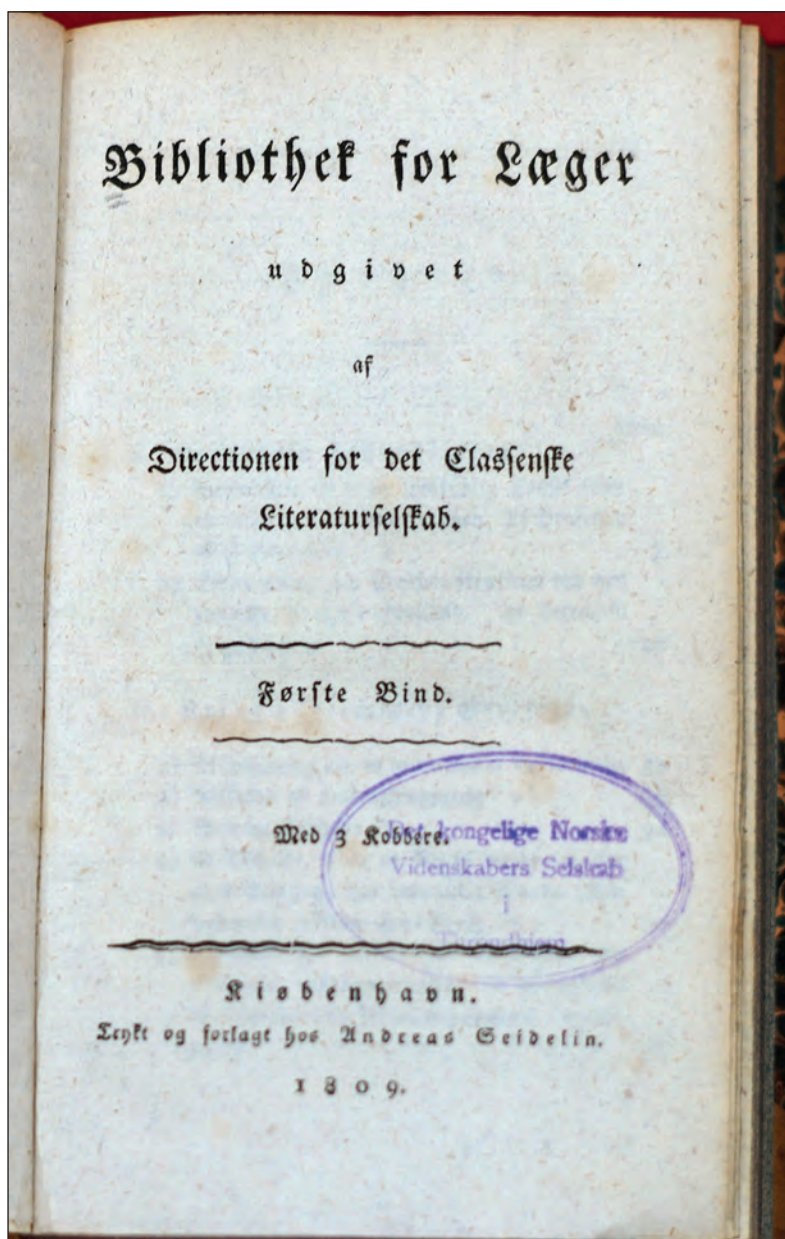
Det var først fra begynnelsen av det 19. århundret at det ble etablert generelle, medisinske tidsskrifter som fortsatt utgis. Det danske *Bibliothek for Læger* ble grunnlagt i 1809 og er verdens eldste, ennå eksisterende lege-tidsskrift. Den første tiden var noe urolig. Første bind kom altså i 1809, deretter annet bind i 1810. I 1814 heter det *Nyt Bibliothek for Læger*, og første bind inneholder berglege Henrik Rosteds (1761–1816) omfattende beskrivelse av levekår og arbeidsforhold på Kongsberg. Annet bind kom i 1815, og tredje bind i 1818. Så gikk man tilbake til det gamle navnet *Bibliothek for Læger*. Årgang 1821 har imidlertid ikke bind-nummer. På 1820- og 1830-tallet ble det lest av så å si alle danske leger (11). Etter et kollektivt redaktørskap de første tjue årene var Carl Otto (1785–1872) redaktør fra

Figur 4: Eksempel på Eyr-sjangeren. Vitenskapens tverrfaglighet går fram av dette eksemplet på et 1700-talls tidsskrift. Utgiveren, Andreas Elias Büchner (1706–1769) var legeutdannet i Erfurt og ble et av tidens store navn, blant annet ved at han fra 1726 var innvalgt i det vitenskapelige selskapet Leopoldina. Han ga ut tidsskriftet *Miscellanea physico-mathematica* i årene 1731–1734. Det inneholder stoff om nesten alle tenkelige vitenskapelige emner. Det er mye om været, og der er også medisinske kasuistikker. (Foto: Øivind Larsen, 2015, eget eksemplar)

1828 til 1846. *Bibliotek for Læger* (moderne stavemåte uten «h») ble opprinnelig grunnlagt og utgitt av det Det Classenske Literaturselskab i København. I dag fungerer det som den danske Lægeforeningens kvartalsskrift for medisinsk historie, kultur og filosofi. Av dagens velkjente og velrenommerte tidsskrifter for øvrig ble *The New England Journal of Medicine* grunnlagt i 1812 og *The Lancet* i 1823 (12).

Spesialtidsskriftene kom senere som en følge av den medisinske utvikling og spesialisering. Mot slutten av det 19. århundret var flere av dagens kjente spesialtidsskrifter også etablert; for eksempel *British Journal of Psychiatry* (1853), *Brain* (1878) og *Annals of Surgery* (1885). De av 1800-tallets tidsskrifter som fortsatt eksisterer, er imidlertid unntakene. Fortsatt var det vanskelig å sikre varig drift. En oppstilling viser at av 147 tidsskrifter som ble etablert i det 19. århundret, eksisterte kun 250 ved slutten av århundret.

Figur 5: Bibliothek for Læger, som ble grunnlagt i 1809 og er det eldste medisinske tidsskrift som fortsatt utgis, var det mest åpenbare forbildet for Eyr. Tidsskriftet ble opprinnelig utgitt av Det Classenske Literaturselskab i København, mens dagens versjon utgis av den danske Lægeforeningen. (Foto: Øivind Larsen)

Av medisinske tidsskrifter i Tyskland og Østerrike fra 1800-tallet opphørte hele 339 av 386 før år 1900 (13).

Europa, spesielt Tyskland, Frankrike og Storbritannia, var på denne tiden ledende både i medisinsk utvikling og i etablering av medisinske tidsskrifter, men USA kom raskt etter. En gjennomgang av amerikansk medisinsk litteratur på begynnelsen av 1800-tallet viser at innholdets originalitet og kvalitet var klart svakere enn i Europa, men til gjengjeld økte antallet tidsskrifter raskere (14). Særlig på østkysten av USA ble det etablert mange, nye tidsskrifter, og kunnskapsutvekslingen på tvers av Atlanteren fikk nye muligheter. De fleste medisinske tidsskrifter i USA på denne tiden var små, oftest med et opplag på noen få hundre. Som i Europa fikk de fleste tidsskrifter også der en kort levetid. Av 250 medisinske tidsskrifter som ble etablert i USA fra århundreskiftet, var det bare en femdel som eksisterte mot slutten av det 19. århundret (14).

Språket

Formidlingsspråket i medisin har skiftet gjennom tidene. De såkalte hippokratiske skrifter, etter Hippokrates (ca. 460 – ca. 377 f.Kr.), er bakgrunnen for at gresk var det første europeiske språk med medisinsk innflytelse. Deretter fulgte latinen. *De medicina*, av Aulus Cornelius Celsus (ca. 25 f.Kr. – ca. 50 e.Kr.) er et av de eldste medisinske verk vi kjenner, og regnes som utgangspunkt for legelatinen. Latinens innflytelse gjennom de neste to tusen år skyldtes først Romerrikets betydning, og deretter at omsorgen for syke gjennom middelalderen ble ivaretatt av kirken som hadde latin som sitt språk (15). Latin var vitenskapenes og medisins fellesspråk gjennom hele middelalderen, og fortsatt er et flertall av medisinske ord og termer avledet fra gresk eller latin (16).

I England hadde man bestrebet seg på å anglifisere de latinske fagtermene fra 1500-tallet, men i Danmark-Norge holdt latinen stand lenger. Legene kommuniserte imidlertid neppe med hverandre på latin, og i løpet av det 18. århundret ble et «legedansk» utviklet (17). Dette ble ført videre også i skriftlig form. Morsmålet, med klare latinske innslag, ble det naturlige valget når de første medisinske tidsskrifter ble etablert i Danmark og Norge. I Vest-Europa for øvrig ble latin avløst av tre nesten likeverdige fagspråk; tysk, fransk og engelsk (17).

En indikator på hvilke språk som preger akademiet, finner vi i doktoravhandlingene og -disputaser. Latin beholdt i så måte sin akademiske posisjon i Norge til bortimot midten av det 19. århundret. De fire første doktoravhandlingene ved Det medisinske fakultet ved Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania (i 1817, 1829, 1830 og 1842) var på latin. Så fulgte

40 avhandlinger på norsk fram til århundreskiftet, før tyskspråklige avhandlinger ble vanlige. Til denne historien hører det faktum at det nye medisinske fakultetet i Christiania helt fram til 1860-årene var mest opp tatt av undervisning og et stort antall samfunnsbyggende funksjoner, slik at utviklingen av original, medisinsk forskning først skjøt fart i de siste tiårene av århundret. Avhandlinger der innholdet først og fremst vendte seg mot det lokale miljøet og en lokal anvendelse av resultatene, ble logisk nok formidlet på norsk. Forskningsresultater med adresse også til utlandet, ble formidlet på utenlandske språk. Likevel viste det seg i ettertid at deler av norsk, medisinsk forskning ble mindre internasjonalt kjent enn fortjent på grunn av at publiseringen hadde skjedd på norsk. Den første engelskspråklige, norske doktoravhandling kom i 1909. I første halvdel av det 20. århundret ble både norsk, tysk og engelsk benyttet. Fra 1960-tallet har engelsk vært helt dominerende (5).

Tilsvarende utvikling har det også vært i de medisinske tidsskrifter. Morsmålet var publiseringsspråk etter latinen på 1800-tallet, og utover i det 19. århundret overtok tysk, og til en viss grad engelsk som medisinsk fagspråk. I dag er engelsk nesten enerådende i internasjonal publisering, men det er fortsatt rom for morsmålspublisering i nasjonale tidsskrifter (18). Langt på vei er det de nasjonale tidsskriftene som former og opprettholder en nasjonal, medisinsk terminologi. En slik terminologi er nødvendig for pasientinformasjon og helseopplysning. Alle de skandinaviske nasjonale tidsskriftene har eller har hatt egne spalter for språk og medisinsk terminologi, og de representerer nasjonale autoriteter i medisinske spørsmål (19).

Redaktørenes betydning

De første tidsskriftene var nært knyttet til sine redaktører som ofte var sterke personligheter. Redaktørene tok et stort personlig ansvar for, og preget publikasjonene med sine egne meninger. Langt på vei ble mange av tidsskriftene personlige prosjekter for redaktøren. «The editor took on overwhelming importance in the history of the journal», skriver historikeren John C. Burnham (f. 1929) i en oversikt der han påpeker at mange av tidsskriftene var intet mindre enn «a personal vehicle for the editor» (20).

I sin analyse av de første medisinske tidsskrifter framhever også historikeren James H. Cassedy (1919–2007) redaktørenes betydning. Redaktørene, vanligvis prominente leger med vitenskapelige eller kliniske hovedstillinger, hadde liten eller ingen støtte i det redaksjonelle arbeidet. I tillegg til sine mange andre forpliktelser måtte de ta ansvar både for det faglige innhold og den praktiske produksjon av tidsskriftet. «They were not only

intellectuals but administrators, not merely medical politicians but businessmen» (14). Innsatsen fra slike, ofte høyprofilerte medisinske personligheter var avgjørende for tidsskriftets profil og utvikling. Til gjengjeld gav posisjonen en stor mulighet for å påvirke ikke bare den medisinske praksis, men også helsetjenestens organisering.

Avhengigheten av enkeltpersoner var nok også grunnen til at mange av de første tidsskriftene fikk et kort liv. Et menneskeliv har begrenset varighet, men enda kortere er den tiden noen klarer å investere de krefter som skal til for å holde en periodisk publisasjon gående.

Et eksempel på en redaktør som ikke bare preget sin egen tid, men også la grunnlag for et levedyktig og etter hvert verdensledende medisinsk tidsskrift var Thomas Wakley (1795–1862), den første redaktør av *The Lancet* i London og kun 28 år gammel da dette tidsskriftet ble grunnlagt i 1823. Wakley var kirurg, men også en sosial reformator og politisk aktivist, endatil parlamentsmedlem. Hans formidable suksess som tidsskriftredaktør skyldtes blant annet hans evne til å se seg selv og sin publisasjon som en del av den øvrige presse. Helt fra den gang og til i dag betegner *The Lancet* seg som et «newspaper». Wakley eksperimenterte med flere journalistiske sjangere, og holdt en høy polemisk profil. Han innførte tidlig faste artikkelserier, nærmest føljetonger, blant annet såkalte «hospital reports» med utgangspunkt i kasuistikker. Bredden i innholdet var stor med tidvis både teateranmeldelser og omtaler av kulturelle begivenheter. Særlig berømt ble sjakkspalten «The Chess» der et sjakkparti ble presentert og leserne invitert til å kommentere via brevpost. Slik ble det faktisk etablert en form for interaksjon med leserne allerede tidlig på 1800-tallet. Tempoet i *The Lancet* var høyt, med ukentlige utgivelser. I løpet av de første sju årene ble opplaget av *The Lancet* doblet fra 4 000 til 8 000 (21).

1700-tallets tidsskriftsvekst

Alt som senere har skjedd av tidsskriftetableringer, må sees på bakgrunn av utviklingen i det 18. århundret. Det var da ytringsfriheten begynte å vinne over sensuren. Det var da trykketeknologien gjorde det enklere å masseprodusere periodiske publisasjoner.

En analyse av denne tidens dansk-norske publisasjoner konkluderer med at tidsskriftene var avgjørende for «offentlighetens» ekspansjon. «Tidsskriftene skulle komme til å bli en av de viktigste drivkreftene i utviklingen av tekstkulturen på 1700-tallet» heter det i en oversikt over tidsskriftenes bevegelse fra Europa til Danmark-Norge (22). Mens bøker tidligere utgjorde det meste av alt trykt materiale, oppsto det nå pamfletter, aviser, blader og ulike periodiske trykksaker. Når navnet *Annaler*...forekommer i en tittel,

indikerer det noe om tid, om årbøker som er krøniker og dokumentasjon av utviklingen i tiden. Grensen mellom de forskjellige publikasjonsformene var imidlertid uklar, og begrepet *tidsskrift*, av det tyske *Zeitschrift*, ble først brukt mot slutten av det 18. århundret. Dette er et begrep som knytter publikasjonen til *tiden*, til en tidsregularitet i motsetning til andre trykksaker som ikke er bundet på denne måten. Til forskjell fra en bok, internaliserer en tidsskriftutgivelse en forventning om en regelmessig fortsettelse. Et tidsskrifthefte har et perspektiv utover seg selv. Et tidsskrift har en innebygd ambisjon om en lengevarende effekt, noe som gjør utgivelsesprosjektet både krevende og risikabelt, men som også kan være meget vellykket. Begrepet *tidsskrift* avspeiler altså både tilknytningen til den aktuelle tiden og den tidsmessige regulariteten utgivelsene skjedde, og skjer i.

Danmark-Norge hadde vært styrt fra København som et enevelde siden 1660, og enevoldsmakten kontrollerte også distribusjonen av det frie ord. Det var lange tradisjoner for å bruke ord og skrift til å forme historien i ønsket retning. Det var *sensur*. Når det gjaldt kritiske ytringer, går denne historien enda lenger tilbake, i ethvert fall til reformasjonen i 1536, da den lutherske lære ble innført med hard hånd og alt som hadde med katolisisme å gjøre, skulle ut av folks tankeverden. Myndighetenes kontroll med ytringer var simpelthen det normale helt til 1814, både når det gjaldt skrift, foreningsdannelser og offentlige møter. Ved å ha kontroll over kommunikasjonen i befolkningen kunne framfor alt kongens posisjon styrkes og vedlikeholdes og politikken dermed underbygges.

I sin bok *Sensuren i Danmark-Norge* (23) tegner historikeren Øystein Rian (f. 1945) et bilde som nok vil overraske mange lesere i vår tid. Han beskriver et samfunn som skiller seg lite fra senere tiders repressive diktaturstater når det gjelder styring og bruk av informasjon som politisk virkemiddel. Rian hevder til og med at datidens Danmark-Norge i så måte var mer ekstremt ensrettet enn andre land i samme kulturkrets. At dette faktum kom så svakt fram i samtiden og bare skimtes utydelig i tiden etterpå, kan simpelthen skyldes at sensuren var så effektiv at kritiske røster ikke fikk anledning til å høres.

Det var ikke bare forhåndssensur av alle trykte skrifter, men kong Frederik IV (1671–1730) utstedte i 1701 også en forordning som forbød aviser å kommentere nyhetene de formidlet (22). Det skapte, paradoksalt nok, rom for andre periodiske publikasjoner som *ikke* formidlet nyheter eller annonser, men bare meninger og kommentarer. Lyrikk kunne også være en kanal for meninger. Med unntak av en kort trykkefrihetsperiode fra 1770 under Johan F. Struensee (1737–1772) ble ikke sensuren i Norge opphevet før i 1814, da det til gjengjeld ble innført ytringsfrihet i grunnloven. Tidsskriftene ble spydspisser for ytringsfriheten.

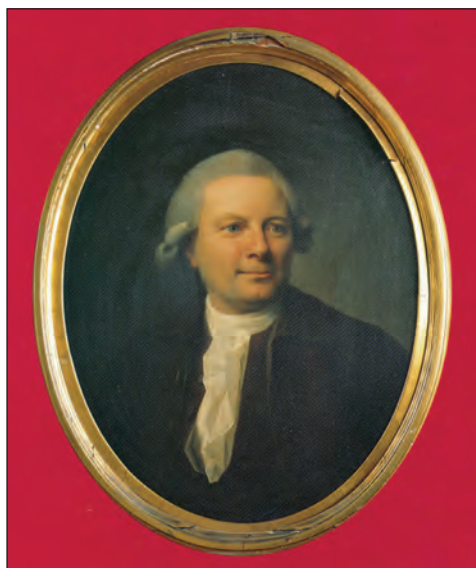
Det var imidlertid også etter 1814 en finurlig form for politisk sensur i Norge, selv om vi nå hadde lagt dansketiden bak oss. Dette skjedde gjennom reglene for postens porto (!). I tiden under Danmark hadde formålet med postverkets aktivitet i Norge ganske utilsørt vært å skattlegge befolkningen for å skaffe penger i kassen til sentralmyndighetene i København. Å besørge post i Norge kom egentlig i annen rekke (24). Og portoen var høy. For en vanlig dagarbeider kunne det gå med en daglønn for å sende et brev fra Christiania til Bergen. Men portoen var avhengig av *hva som ble sendt*, også etter 1814. Portofrihet for offentlige brev har vi hatt i forskjellige former opp til moderne tid, og vi merker oss at også dette var en forskyvning av utgifter over på postens øvrige brukere, en skattlegging.

Gjennom portopolitikken kunne myndighetene styre informasjon som ble sendt ut, f. eks. gjennom porto for aviser, blader og tidsskrifter. Her kunne utgiverne søke om fritak og tilstå portofrihet. Slik var det altså også i svensketiden etter 1814. Tidsskrifter med politisk uakseptabelt innhold kunne hemmes eller kveles med høy porto. Dette gjaldt f. eks. det samfunnskritiske og opposisjonelle tidsskriftet *Patrouillen* som kom ut i årene 1824–1832. I hvilken grad et tidsskrift som *Eyr* fikk vanskeligheter av denne type vites ikke, men vi *kan* tenke oss at relevant, kritisk samfunnsstoff ble mindre aktuelt å trykke i spaltene for å sikre overkommelig porto.

Gjennom hele det 18. århundret ble det etablert nye periodiske publikasjoner. De fleste hadde et bredt og allment innhold med vekt på litteratur, kunst, økonomi og samfunnsforhold. Omfanget av trykte tekster ble etterhvert så stort at det skapte de første tegn til det vi i dag kaller frykt for informasjonsoverflod. «En pokkers skrivesyge» er tittelen på en bok om denne tidens publisering og det siteres der en ytring fra 1794 som sier «At ville være offentlig Skribent og skrive offentlig, er i vore Dage blevet en epidemisk feber, som griber alt mer og mer om sig blant Menneskenes Børn» (22).

Et karakteristisk trekk ved den tids tidsskrifter, som vi finner igjen også i *Eyr* flere tiår senere, var gjenbruken av andres tekster. Man ikke bare refererte, men oversatte og formidlet utdrag og sammendrag av utenlandske, i medisinen særlig tyske, artikler. Opphavsrett i dagens forstand fantes ikke. Andre tidsskrifters bruk av stoff ble nærmest sett på som en ære av redaktører. Slik spredte kunnskap og ideer seg rundt om i Europa med tidsskriftene som viktige importkanaler.

I medisinsk fagformidling var en av pionerene den opprinnelig tyske professor ved Københavns Universitet Johann Clemens Tode (1736–1806). Tode etablerte en rekke tidsskrifter, heriblant flere medisinske som brakte referater fra utenlandsk medisinsk litteratur. Det første, *Medicinisches*

Figur 6: Johann Clemens Tode. Den sentrale person i dansk-norsk, medisinsk tidsskriftutgivelse på slutten av 1700-tallet var professor og rektor ved Københavns Universitet Johann Clemens Tode (1736–1806), her malt av Jens Juel (1745–1802). (Maleriet tilhører Københavns Universitet og er fotografert der av Øivind Larsen i 1991)

chirurgische Bibliothek, ble utgitt på Todes morsmål tysk fra 1774 til 1787. Fra 1794 til 1806 utgav han månedstidsskriftet *Physikalsk, oekonomisk og medicochirurgisk Bibliothek* som også inneholdt medisinske artikler og ble en forløper til *Bibliothek for Læger* (11). Tode var språkmektig. Som såkalt reisekirurg ved hoffet i sine unge dager hadde han vært mye rundt og han hadde også hatt utenlandsopphold med stipendium. Tode kunne *engelsk*, noe som ikke var så vanlig. Han ga i den anledning ut minst en liten lærebok i engelsk (25). Todes tidsskrift *Sundhedstidende* «indeholdende fattelige Oplysninger og nyttige Efterretninger om livs og Helbreds Farer og Redningsmidler» fra slutten av 1700-tallet er et eksempel på den første helseopplysningslitteraturen. Todes forfatterskap illustrerer godt de flytende overgangene mellom faglitteratur og litteratur for allmennheten. Medisinprofessoren og kirurgen Tode var for øvrig også skjønnlitterær forfatter og dramatiker med suksess i samtiden (26).

I Norge anses den første periodiske publisasjon som kan kalles et tidsskrift, å være *Aggerhusiske Acter*, et slags utenrikspolitisk skrift i 1644 (27). Men det var først med *Ugentlige Afhandlinger* i 1760 og *Trondhiemske Samlinger* i 1761 at en tidsskrifttradisjon ble etablert i her i landet. *Ugentlige Afhandlinger* var et religiøst blad, skrevet av biskop Fredrik Nannestad (1693–1774) og utgitt av boktrykker Samuel Conrad Schwach (1731–1781), som også grunnla den første norske avisen, *Norske Intelligenz-Seddel* i 1763 (28). *Trondhiemske Samlinger* ble utgitt av Peter Friedrich Suhm (1728–1798) som i 1760 sammen med biskop Johan Ernst Gunnerus (1718–1773) og

historikeren Gerhard Schøning (1722–1780) dannet Det Trondhjemske Selskab, fra 1767 Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Norge etter 1814

Selv om Norge ble selvstendig fra Danmark i 1814, var den danske arven tung både innen publisering og medisin. Så vel boktrykkere som leger kom fra Danmark. De første legene i Norge var så å si alle utdannet i København. Den danske utdanningen var igjen i høy grad influert av tysk og fransk medisin. Det er viktig å huske at det ikke eksisterte et samlet Tyskland på denne tiden. Før 1871 fantes det en rekke forskjellige tyske stater.

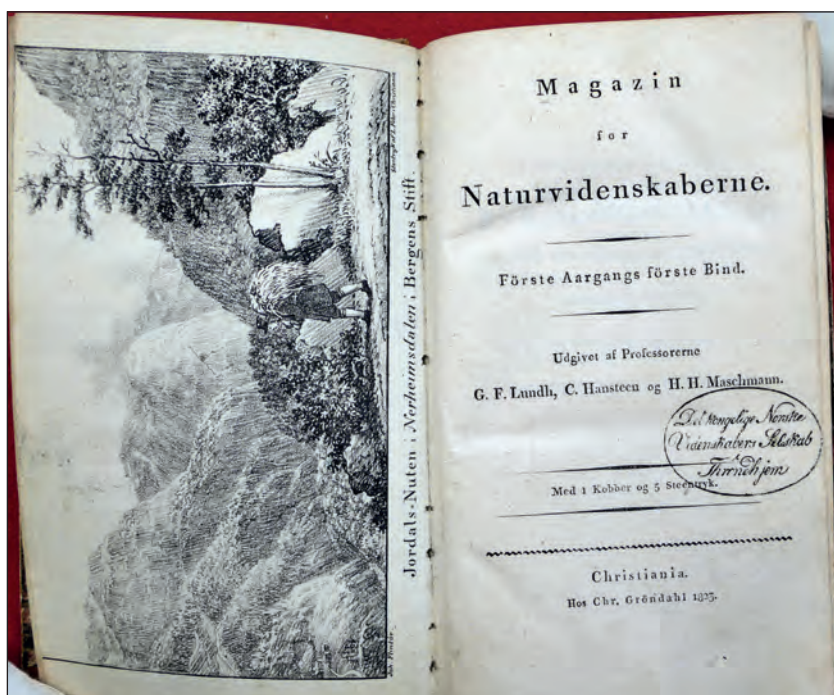
Individuelle studieturer var lenge den viktigste kilde til faglig læring etter grunnutdanningen. Naturlig nok gikk reisen da ofte tilbake til Danmark eller videre ned på kontinentet. En analyse av norske legers studiereiser på 1800-tallet viser at reisene gjerne varte noen måneder (29). Tyskland var det vanligste reisemålet, mens de mest populære byene var København, Berlin, Wien og Paris.

Innflytelsen fra fransk, tysk og dansk medisin kom også gjennom trykte medier. Særlig omfattende og populær var den tyske tidsskriftlitteraturen. Danmark var likevel den nærmeste og mest åpenbare kunnskapskilde for norske leger.

Fram til utgangen av det 18. århundret ble 35 tidsskrifter av ulik type grunnlagt her i landet. Etter århundredskiftet økte nyetableringene raskt. I femtiårsperioden 1820–70 kom det omlag femti nye tidsskrifter i Norge, mens det i femtiårsperioden 1870–1920 dukket opp omlag 500 nye, fortsatt med kort levetid for de fleste. I 1870 fantes det 87 norske tidsskrifter. I 1880 ble det utgitt 152, og tallet var steget til 314 i 1900 (27).

Magazin for Naturvidenskaberne, ble grunnlagt i 1823 av professorene Gregers Fougner Lundh (1786–1836), Christopher Hansteen (1784–1873), og Hans Henrik Maschmann (1775–1860). Fra 1828 ble det utgitt av Den Physiographiske Forening i Christiania. Det var en pause fra 1836 til 1838, men fra da av utkom det helt til 1925 og het *Nyt Magazin for Naturvidenskaberne*. I 1936 ble oppfølgeren *Nytt magasin for naturvidenskapene* etablert. Det ble i 1951 igjen delt i to nye tidsskrifter om henholdsvis botanikk og zoologi.

Magazin for Naturvidenskaberne tiltrakk seg de første medisinske publikasjonene på norsk (se s. 58). Allerede i første nummer publiserte den senere *Eyr*-redaktøren Frederik Holst (1791–1871) en artikkel der som tydelig viste hvor den tids norske leger søkte kunnskap. Artikkelen hadde titelen «En kort Oversigt af den praktiske Lægevidenskabs nuværende Tilstand i Paris». Fredrik Grøn (1871–1947) siterer i festskriftet til Det norske

Figur 7: Magazin for Naturvidenskaberne var et allment, vitenskapelig tidsskrift som skulle favne helheten i naturvitenskapene. Her sees første hefte, utgitt i 1823. Her er spennet stort, fra en allment medrivende artikkel om Jotunheimens geografi over til en artikkel av Niels Henrik Abel (1802–1829) som det er lite trolig at lesere utenom en ytterst snever krets skjønnte noe som helst av. Medisin hørte med her, og i de to årgangene 1824 og 1825 var Michael Skjelderup og Frederik Holst ansvarlige for en medisinsk seksjon. Imidlertid fant man det hensiktsmessig å starte et separat tidsskrift for medisin – derfor kom Eyr i 1826. (Foto: Øivind Larsen)

medisinske Selskabs hundreårsjubileum i 1933 åpningen av denne artikkelen: «Frankriges Hovedstad udmærker sig med Hensyn paa den herlige Anledning, den frembyder til den praktiske Lægevidenskabs heldige Studium, meget for andre endog store Steder» (30). Etableringen av *Eyr* kun tre år senere gjorde at den faste medisinske avdelingen i *Magazin for Naturvidenskaberne* opphørte, selv om enkelte, som Christian Peter Bianco Boeck (1798–1877), fortsatte å publisere noen medisinske artikler der.

Ser vi vitenskapshistorisk på utviklingen, er beslutningen om å avvikle samarbeidet om medisinske artikler i *Magazin for Naturvidenskaberne* interessant. Lå det en dypereleggende begrunnelse bakom som hang sammen

med tidens syn på naturvitenskapene i sin alminnelighet? Eller var det en rent praktisk foranstaltning som hadde sammenheng med at det kunne bli for mye av det medisinske stoffet og at målgruppen for de medisinske artiklene i særlig grad var leger i praksis, ikke lesere i academia og de vitenskapelige miljøene ellers? Vi vet lite om dette, men konstaterer at beslutningen om å starte et eget medisinsk tidsskrift kom forholdsvis kort tid etter at man hadde argumentert for at et tverrvitenskapelig samarbeid om publisering var fornuftig. Redaksjonen i *Magazin for Naturvidenskaberne* hadde gjort avtaler med Skjelderup og Holst.

Blant de forfattere som i den senere tid har beskjeftiget seg med det vitenskapelige grunnsyn i det nye Norge, er historikeren Ernst Hugo Bjerke (f. 1982). Han forsvarte sin doktorgrad i 2013 på avhandlingen *In search of unity. Ideals and practices of natural science in early nineteenth century Christiania* (31). Der beskriver han hvordan den tyske romantikken hadde stor innvirkning på framveksten av moderne naturvitenskap. Tverrfaglighet, dvs. en syntetiserende verdensforståelse var nøkkelen til dette. Christian Peter Bianco Boeck har vært regnet som medisinsk representant for dette synet. Han hadde en meget stor vitenskapelig bredde som strakte seg fra dristige bestigninger av ukjente fjell til komparativ anatomi og fysiologi. Boeck skulle også representere veterinærmedisinen ved det nye medisinske fakultetet som en refleks av at biologien egentlig er nokså lik, enten det gjelder mennesker eller dyr. Det kom på dette tidspunktet ikke så mye ut av denne trangten til tverrfaglighet, men kanskje forspilte fakultetet den gang mulighetene til å bli pionerer i å utvikle en bredt anlagt «livsvitenskap» – *life sciences*?

Ved å samle medisinen i *Eyr*, og på den måten å profilere medisinen i sitt bilde, er det mulig at tidsskriftet ved sine redaktører Skjelderup og Holst bidro til å skape en nasjonal, norsk medisin og en nasjonal, norsk legerolle som passet sammen, men som skilte seg fra forholdene ellers. Argumentene for deres beslutning om å skille ut medisinen, og spesielt hvorfor beslutningen skjedde så kort tid etter at de hadde ment det motsatte, skulle vi gjerne visst noe mer om.

Sikkert er det imidlertid at både medisinsk og annen vitenskap på denne tiden hadde langt videre siktemål enn de rent faglige. På 1700-tallet ble norsk vitenskap en viktig politisk faktor. Videnskabsselskabet i Trondheim, stiftet i 1760, ble en drivkraft både fram mot Norges selvstendighet i 1814, og for at vi fikk et nasjonalt universitet i 1811. Naturvitenskap og statsideologi hang sammen, mente man. Selskabet for Norges Vel ble stiftet i 1809 på dette grunnlaget for å tjene landets beste på en bred front og med integrert innsats, slik både Bjerke (32) og andre har beskrevet.

Figur 8: Oljelampe. Skulle man lese en bok, en avis eller et tidsskrift innendørs i de første årtiene av 1800-tallet og lyset fra vinduet ikke var nok, var det litt ugreit med leselys. Stearinlys ble først innført i 1830-årene. I møtet i Lægeforeningen i Christiania 1. oktober 1838 brakte for øvrig Frederik Holst en bekymringsmelding angående stearinlys i England, der lys ble framstilt med arsenikksyring. På grunn av helsefaren med slike lys, vedtok man blant annet å varsle politiet (35). Parafinlampen ble oppfunnet i 1855. Gjengs lyskilde i Norge var den såkalte «kole», en lampe til å henge opp. Den besto av en dobbelt metall-skål som hadde en veke fra den nederste og opp i den øverste, der flammen ga lys. Tran og andre typer oljer kunne brukes. (Fra Dr. Lærums Medisinske Samlinger, Voss. Foto: Øivind Larsen 2015)

Med opprettelsen av det medisinske fakultet ved Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania i 1814 ble legeyrket profesjonalisert og skillett mellom medisinske fagfolk og folk flest ble tydeligere (5). Profesjonsbygging forutsetter en avgrensning fra andre både i ferdigheter, kunnskapsgrunnlag, ansvarsområder og kommunikasjon. Den profesjonelle, vitenskapsbaserte medisinen fikk sine egne, interne formidlingskanaler (33).

Eyr, som ble etablert i 1826, var det første rene medisinske tidsskrift her til lands. I 1840 kom *Norsk Magazin for Lægevidenskab*en, utgitt av Lægeforeningen i Christiania (som senere ble Det norske medicinske Selskab). *Magazinet* utkom i nesten hundre år inntil det gikk inn i tidsskriftet *Nordisk Medicin* i 1939, etter en påfallende rask beslutningsprosess. Dette fikk langsiktige konsekvenser, både for profileringen av norsk medisin og for Det norske medicinske Selskab (34). *Ugeskrift for Medicin og Pharmacie*, som publiserte både medisinske og farmakologiske artikler ble grunnlagt av Johan Heiberg (1805–1883) i 1840, men opphørte etter bare fire år. I 1881 ble så *Tidsskrift for praktisk Medicin* etablert av Michael Skjelderup (1834–1902) (dattersønn av professoren og *Eyr*-redaktøren med samme navn), Fredrik Nikolai Stabell (1832–1899) og Cæsar Peter Møller Boeck (1845–1917). *Tidsskrift for praktisk Medicin* ble overtatt av Den norske

Figur 9: Lesebriller. Det var ikke bare leselys som trengtes når man skulle sette seg ned innendørs med en bok, en avis eller et tidsskrift ved begynnelsen av 1800-tallet. Mange trengte også briller. Bildet viser øverst til venstre et litt spesielt par engelske briller datert til 1797. De har doble glass, der det blåfargede settet med glass kan svinges til side. De skulle beskytte mot innfallende sidelys, men kunne også svinges inn og sees direkte gjennom hvis det føltes mer behagelig. Brillene nedad høyre er mer ordinære og ble brukt tidlig i 1800-årene. (Fra Dr. Lærums Medisinske Samlinger, Voss, Foto: Øivind Larsen 2015)

lægeforening i 1888, og skiftet i 1890 navn til *Tidsskrift for Den norske lægeforening*. I 1884 ble *Medicinsk Revue*, som vesentlig publiserte sammendrag og referater fra utenlandsk forskning etablert i Bergen. I 1899 ble *Medicinsk Revue* overtatt av Lægeforeningen i Bergen, og også dette tidsskriftet inngikk i *Nordisk Medicin* i 1939.

I 1858 ble det første helsetidsskriftet rettet mot folk flest etablert i Norge. *Folkets Helse, et Tidsskrift for Menigmand paa Kysten*, ble utgitt av legen Ove Guldberg Høegh (1814–1863) i tre år.

Mot slutten av 1800-tallet fikk flere helseprofesjoner sine egne tidsskrifter. *Tidsskrift for Veterinærer* kom i 1889, *Den norske tandlægeforenings tidende* i 1890 og *Tidsskrift for jordmødre* i 1895. I Harald Tveterås' (1904–1991) oversikt over den norske tidsskriftlitteraturen inntil 1920 finnes i alt 2 232 titler hvorav 46 i kategorien «medisin, herunder odontologi, hygiene, sanitet, farmasi, veterinærvesen» (27). Av disse 46 ble 22 opprettet på 1800-tallet og 24 de første 20 årene av det 20. århundret.

Tidsskriftenes mange roller

«Den kollegiale tanke, som finner sitt naturlige uttrykk i lægenes sammenslutning i spesielle foreninger, er ikke synderlig gammel», skrev Fredrik Grøn i 1933 (30). Først på 1700-tallet ble såkalte legevitenskapelige selskaper etablert. Et av de eldste var *Medical Society* i Edinburgh fra 1739, som regnes som forbilde for *Det kirurgiske Privatselskab* i København, grunnlagt av den tidligere omtalte Johann Clemens Tode i 1771. Tode hadde nemlig vært i Edinburgh. I Paris kom *La Société Royale de Médecine* i 1776, og i Erlangen i Tyskland *Physikalisch-Medizinische Societät* i 1808, samme år som *Svenska läkaresällskapet* ble grunnlagt. Slike foreninger hadde flere formål, både av sosial og faglig karakter, og sammen med foreningsmøtene ble tidsskrifter de viktigste virkemidler for å nå disse målene. Det er her overganger til de rene vitenskapelige sammenslutningene, som f. eks. Leopoldina-selskapet i Tyskland. Dette ble opprettet i Schweinfurt i 1652 og ga fra 1670 ut tidsskriftet *Miscellanea curiosa sive ephemeridum medico-physicarum germanicarum academiae imperialis Leopoldinae*, et naturvitenskapelig tidsskrift som også dekket medisin. Leopoldina eksisterer fortsatt og er fra 2007 det nasjonale vitenskapsakademiet i Tyskland.

I likhet med Leopoldina etablerte mange av de andre foreningene også sine egne publikasjoner. Helt fram til vår tid har tidsskriftutgivelse og det å ha sitt eget formidlingsorgan vært høyt prioritert av organisasjoner av ulik karakter. Ikke minst gjennom tidsskriftene har sammenslutningene «etterlatt seg noe», og de har kommunisert og samspilt med den faglige verden for øvrig. Når slik kommunikasjon i vår tid suppleres med eller erstattes av elektroniske media, gjenstår det å se om effekten blir den samme.

I de vitenskapelige selskaper og foreninger møttes kolleger og delte så vel sine egne erfaringer som det de hadde lest av andres. Slik «kollektiv lesning» ble et viktig element i foreningslivet og fagutviklingen. «[O]nly by knowing what was in the existing literature could the society collectively confirm a proclaimed new discovery as indeed something new» (36). De tidligste vitenskapelige publikasjoner ble da også gjerne først presentert i og for de vitenskapelige selskapene, og deretter utgitt i skriftlig form.

De medisinske vitenskapelige tidsskriftene ble viktige ikke bare som kanaler for kunnskapsformidling mellom leger, men også som identitetsskapende symboler og møteplasser (37).

Medisinske tidsskrifter har vært, og er identitetsskapende ved at de deler felles verdier blant leger. Gjennom tidsskrifter utvikles og standardiseres en faglig terminologi som bare delvis forstås av utenforstående. Tidsskriftene er viktige i legenes kontinuerlige utdanning. De definerer idealer og setter standarder for yrkesutøvelsen. Gjennom tidsskriftene kan endatil

ledende personer innen faget utøve sterk påvirkning på andre. Alt dette er sentrale elementer i klassiske og grunnleggende sosiologiske karakteristika av en profesjonsdannelse (38).

Det var likevel ikke av profesjonssosiologiske grunner tidsskriftene opprinnelig ble etablert. Dette kom senere. I Norge må vi se på *Tidsskrift for den norske legeforening* (startet 1881 under navnet *Tidsskrift for praktisk medisin*) gjennom slike briller. Formålet med de tidligere medisinske fagtidsskriftene i Norge var primært å dele kunnskap og erfaring. Fra de tidligste tider har slik deling dels foregått som formell utdanning, og dels som uformell oppdatering. I våre dager foregår den formelle utdanningen både i universitetene (som grunnutdanning) og i praksis som strukturert spesialistutdanning (videreutdanning). Den uformelle, kontinuerlige oppdateringen (etterutdanning) skjer stadig som en kombinasjon av kollegial veiledning, kurs og kongresser og individuell lesing (37).

I første halvdel av 1800-tallet var det økende antall medisinske tidsskrifter en åpenbar, og fortsatt ny, kilde til faglig kunnskap. Det var ennå ingen systematisk, klinisk forskning, og de fleste tidsskriftartiklene formidlet enkeltlegers personlige erfaringer og/eller analyser. Disse tok vanligvis utgangspunkt i problemstillinger som leserne kjente seg igjen i. Fortsatt var medisinen helhetlig og alle leger var interessert i så vel hudsykdommer som fødselshjelp og håndtering av skader.

Tilgangen den enkelte lege hadde til tidsskrifter var begrenset, og dette var en av grunnene for etableringen av Et lægevidenskabelig Journal-Læseselskab i Christiania sommeren 1826, samme år som *Eyr* ble grunnlagt. Stiftelsen av Læseselskabet omtales i *Eyr* i 1827 (39). Det angis der at Universitetsbiblioteket i Christiania abonnerte på 18 tidsskrifter, derav 16 tyske og to danske (tabell 2, s. 72). Læseselskabet supplerte med ytterligere 11 tidsskrifter «som Universitets-Bibliotheket den gang endnu ikke besad». Disse hadde en større internasjonal bredde med ytterligere fire tyske, men også tre franske, tre britiske og ett amerikansk. De tretten medlemmene organiserte fordelingen og distribusjonen seg imellom slik: «Disse Journaler circulere saaledes imellom Selskabets Medlemmer, at ethvert erholder 2 – 3 – 4 Hefter som han beholder i 8 Dager, da Selskabets Bud afhenter disse og bringer andre i Stedet. Løverdag er den bestemte Ombytningsdag».

Universitetsbiblioteket var imidlertid ikke hovedstadens eneste vitenskapelige bibliotek. Det desidert eldste var Oslo katedralskoles bibliotek med røtter tilbake til middelalderen. Det Deichmanske bibliotek var opprettet ved en testamentarisk gave i 1779, og åpnet for allmennheten i 1785. Også andre private boksamlinger ble nå tilgjengelige. Vi vet at jurister og medisinere var blant låntakerne (40).

De nasjonale tidsskriftene

Mens alle de første medisinske tidsskriftene var generelle, har spesialiseringen av medisinen og de mange nye spesialtidsskriftene gjort generelle tidsskrifter til en relativt liten gruppe. I de fleste land finnes likevel fortsatt minst ett generelt medisinsk tidsskrift med en særlig nasjonal forankring. De fleste slike tidsskrifter er gamle, og de publiserer stoff av interesse for alle leger med klinikere som hovedmålgruppe. For dagens generalister utgjør de en viktig faglige informasjonskilde, og for spesialister tjener de som oppdateringsorganer på andre områder enn innen egen spesialitet. Disse tidsskriftene er av Arnold S. Relman (1923–2014), tidligere redaktør av *The New England Journal of Medicine*, beskrevet som «et avgjørende element i det limet som holder den medisinske profesjonen sammen» (41).

De største generelle tidsskriftene representerer en egen klasse eller divisjon av medisinske tidsskrifter og er internasjonale av natur, selv om de fleste av dem utgis av nasjonale medisinske organisasjoner. Disse tidsskriftene er få, tradisjonsrike og prestisjetunge. Det snakkes i blant om «the big four», *New England Journal of Medicine* (1812), *The Lancet* (1823), *BMJ* (1840), *JAMA* (1883), eventuelt «the big five» om også *Annals of Internal Medicine* (1927) som formelt sett er et amerikansk indremedisinsk spesialtidsskrift, men med sterk generell orientering, inkluderes.

De fleste generelle tidsskriftene er imidlertid mer nasjonale av natur, og karakteriseres av at de har en dominerende dekningsgrad blant legene i et land, og en leserkrets som omfatter de fleste eller alle medisinske spesialiteter. Som regel er det bare ett tidsskrift av denne kategori i hvert land, noe som også reflekteres i navn som *The Medical Journal of Australia* og *The New Zealand Medical Journal*. I de skandinaviske land dreier det seg om *Ugeskrift for Læger* i Danmark (1839), *Tidsskrift for Den norske legeforening* i Norge (1881) og *Läkartidningen* i Sverige (1904). Disse tre tidsskriftene er typiske eksempler på nasjonale tidsskrifter. Felles for dem er at de publiseres på det nasjonale språket, de utgis av de nasjonale legeforeninger og de betales gjennom medlemskontingenten. Men først og fremst fyller de mange ulike roller.

Vitenskapelige originalartikler utgjør en begrenset del av innholdet. Som følge av den engelskspråklige, internasjonale publiseringstradisjon er det sjelden at grensesprengende medisinske forskningsresultater presenteres i disse nasjonale tidsskriftene. Originalartiklene i de nasjonale tidsskriftene er i dag gjerne av særlig lokal karakter eller betydning, i blant kan de bygge på nasjonale deler av internasjonale prosjekter eller være sekundærpublikasjoner. Oversiktsartikler er etterspurt blant leserne, og slike artikler er ofte normgivende for nasjonal klinisk praksis. For øvrig er innholdet i disse

tidsskriftene variert med blant annet aktive debattspalter, bokomtaler, helsepolitisk stoff og nyheter av interesse for leger. Den tidligere redaktøren av *BMJ*, Stephen P. Lock (f. 1929) har definert fire hovedoppgaver for slike tidsskrifter: «information, instruction, comment, and amusement» (42). Ikke minst det siste punktet, som handler like mye om å engasjere som å underholde, er utfordrende. Den vanskeligste – og kanskje også viktigste – oppgaven til de nasjonale tidsskrifter er det som går utover det informative, instruktive og kommenterende. Fortsatt er medisinske tidsskrifter, og i særdeleshet de nasjonale generelle tidsskriftene, kulturbærende og –skapende for legeprofesjonen (18, 19).

Peer review

Et karakteristisk trekk ved dagens medisinske publisering er bruken av ekstern fagfellevurdering, *peer review*. Det innebærer at manuskripter blir systematisk gjennomgått og vurdert av særlig sakkyndige før eventuell publisering. Riktignok føres denne tradisjonen helt tilbake til The Royal Society of London som i 1752 tok over ansvaret for *Philosophical Transactions* og opprettet en «Committee on Papers» som gjennomgikk alle artikler før publisering (43). Men tidsskriftene som ble etablert på 1800-tallet var uten noe slikt system, og lignet mer på den allmenne dagspresse

Det som kan kalles «medisinsk journalistikk» var i de medisinske tidsskriftenes pionertid i all hovedsak basert på redaktøren(e)s egne oppfatninger og skriverier. Det var vanlig at de første medisinske tidsskrifter var dominert av redaksjonelt stoff, skrevet av redaktøren selv. Redaktørene så gjerne på seg selv som lærere som skulle utdanne sine lesere (20).

De første tidsskriftene hadde ofte omfattende gjengivelser av artikler fra andre kilder, og den utvelgelsen som skjedde når slike artikler ble referert eller gjengitt, måtte bygge på en slags vurdering av stoffets relevans og troverdighet. Dette kan i seg selv sees på som en form for kvalitetsvurdering, eller uformell peer review. Slik siteringsanalyser brukes i vår tid, kan kanskje gjengivelser betraktes som en kvalitetsindikator på 1800-tallet.

Hensikten med peer review er i dag todelt: Å hjelpe redaktører med å prioritere hvilke artikler som bør publiseres, og å forbedre kvaliteten på artiklene (44). Sannsynligvis var det problemet med å velge blant for mange manuskripter mer enn kvalitetssikringen som var opphav til ordningen (20).

Noen tidsskrifter med stor stofftilgang etablerte systemer for ekstern peer review tidlig på 1900-tallet, men dette ble ikke en rutine i vitenskapelige tidsskrifter før etter Den andre verdenskrig (20). I dag regnes systematisk bruk av peer review som en forutsetning for at tidsskrifter kan kalle seg vitenskapelige publikasjoner.

Tidsskrifter i vår tid

Utviklingen av medisinske tidsskrifter har vært styrt både av den medisinske utvikling og av ny informasjonsteknologi. Stor og rask vekst er en fellesnevner for begge områdene. En gjennomgang av utviklingen av all vitenskapelig litteratur gjennom 300 år konkluderte i 1960-årene med at veksten hadde vært ganske konstant med 5–7 % årlig økning i antall tidsskrifter (45). Antall medisinske tidsskrifter i dag er uvisst, og avhengig av avgrensningskriterier, men kanskje dreier det seg om ca. 30 000 (46).

De nyere tidsskriftene er rettet mot én medisinsk spesialitet eller subspecialitet. Jo yngre tidsskriftet er, jo smalere er som regel målgruppen, og jo mer avgrenset er innholdet. De aller yngste tidsskriftene er ikke sjelden viet én bestemt sykdom eller undersøkelsesmetode, eller ett tema som på etableringstidspunktet var nytt.

Et av de mest karakteristiske trekk ved utviklingen er internasjonalisering. Internasjonaliseringen av norsk medisin har skjedd trinnvis, og gjennom en lang periode via nordisk samarbeid. Vitenskapelige publiserings-tradisjoner viser dette. Det første fellesnordiske tidsskriftet, *Medicinskt Arkiv*, ble grunnlagt i 1863. Artikkene ble fra først av skrevet på dansk, norsk eller svensk, og med fransk sammendrag. I 1901 ble tidsskriftet delt i to seksjoner, en medisinsk og en kirurgisk, og forfatterne ble oppfordret til å skrive på tysk, engelsk eller fransk. Artikler på de skandinaviske språk fikk nå et tyskspråklig sammendrag. Ved slutten av Den første verdenskrig ble ikke lenger noen artikler publisert på skandinaviske språk, og de to tidsskriftene fikk i 1919 navnene *Acta Medica Scandinavica* og *Acta Chirurgica Scandinavica* (37). Senere har disse tidsskriftene blitt til henholdsvis *The Journal of Internal Medicine* (1989) og *European Journal of Surgery* (1992) med engelsk som publiseringsspråk og egentlig hele verden som målgruppe både blant forfattere og lesere. Tidsskriftet *Nordisk Medicin*, som ble utgitt fra 1929 til 1998, og som tok opp i seg det norske *Magazinet* fra 1939, er et annet eksempel på nordisk publiseringssamarbeid.

Selv om mye av oppbygningen og strukturen i de medisinske tidsskriftene er gjenkjennbar, har noen av tidsskriftenes oppgaver endret seg. I begynnelsen var både de fleste forfattere og de fleste lesere klinikere. Praktiske observasjoner ble formidlet fra kliniker til kliniker. Etterhvert som medisinen ble akademisert og forskningen ble mer atskilt fra praksis, skjedde mye av formidlingen fra forskere til klinikere. Etter Den andre verdenskrig har forskningssektoren vokst formidabelt og egentlig fjernet seg fra medisinsk praksis. Fra opprinnelig å være informasjonsorganer for klinikere er de vitenskapelige tidsskriftene gradvis blitt kommunikasjonskanaler mellom forskere. I stadig større grad er det nå forskere som publiserer for hverandre (46).

Dessuten er meritteringsfunksjonen ved publisering etterhvert blitt like viktig som formidlingen. Impaktfaktor og siteringsanalyser er blitt sentrale evalueringskriterier i fagmiljøene. Oppmerksomheten er på mange måter flyttet fra leseren til forfatteren som den sentrale person i publiseringsprosessen.

Den største omveltningen ligger likevel i ny informasjonsteknologi og muligheten for digital publisering. Introduksjonen av internett på slutten av det 20. århundret er slik sett en revolusjon på linje med Johann Gutenbergs (ca. 1400–1468) oppfinnelse på midten av det 15. århundret. Fra siste årtusenskifte har distribusjonen av medisinsk fagstoff, som for det meste annet, gradvis flyttet seg fra papir til digitale medier. I internettets første tider var nettutgaver av tidsskriftene et supplement til den tradisjonelle papirversjonen. I dag er det omvendt. Den tidligere arbeidsdelingen mellom nettmedier og papir som ble kalt ESPL (electronic short, paper long), er blitt snudd helt rundt til ELPS (electronic long, paper short). Papirtidsskriftene, i den grad de fortsatt eksisterer, er blitt oppsamlinger av sammendrag og kortversjoner av de opprinnelige artiklene som publiseres på nettet.

Nettpubliseringen skjer dessuten gjerne kontinuerlig. De største tidsskriftene publiserer nye artikler på internett hver dag. Slik sett er dagens tidsskrifter formelt sett ikke heller nødvendigvis periodika, dvs. regelmessige utgivelser. Nettpublisering gir også nye muligheter for diskusjoner og kommentarer knyttet til artikler og direkte lenking til annet materiale som filmer og andre relevante kilder.

Mye har endret seg, men mange av tidsskriftenes roller er likevel stort sett de samme nå som for 200 år siden. Ny kunnskap, nye forskningsresultater og ideer formidles fortsatt i medisinsk-vitenskapelige tidsskrifter, og tidsskriftene er med på å forme dagens og morgendagens legerolle. Gjennom tidsskriftene normeres klinisk praksis, og i tidsskriftenes spalter diskuteres medisinskfaglig og helsepolitisk uenighet.

Innholdet i tidsskriftene avspeiler legenes holdninger og handlinger, og hvordan disse endrer seg. Slik sett er tidsskriftene en god kilde til studier av leger og helsevesen gjennom tidene.